

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Економічний факультет

Кафедра банківського і страхового бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (магістерської) роботи

на тему:

“ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ НА РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ”

Виконав:

студент 6 курсу, групи ЕкбМ-61с
ОП “Банківський бізнес і фінансові
технології”

Залізняк Володимир Степанович

Керівник:

Владичин Уляна Володимирівна
доктор економічних наук, професор

Рецензент:

АНОТАЦІЯ

Залізняка В.С. Діяльність банків України на ринку споживчого кредитування в умовах цифровізації економіки. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціалізацією 072 Б «Банківський бізнес і фінансові технології». – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України. – Львів, 2021.

Розкрито сутність ринку споживчого кредитування. Здійснено класифікацію видів діяльності банків на ринку споживчого кредитування. Визначено стан та тенденції розвитку банківської діяльності на ринку споживчого кредитування в Україні в умовах цифровізації економіки. Досліджено проблеми і недоліки банківського споживчого кредитування в Україні. Оцінено зарубіжний досвід організації діяльності банків на ринку споживчого кредитування. Подано рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання банківського споживчого кредитування в Україні.

Ключові слова: банк, споживче кредитування, цифровізація економіки, банківська діяльність, ринок споживчого кредитування, споживачі кредитних послуг, кредитні ризики.

ANNOTATION

Zalizniak V.S. Activities of Ukrainian banks in the consumer lending market in terms of digitalization of the economy. - Manuscript.

A Qualification Paper Aimed at Obtaining an Educational Degree of “Master”, Specialization 072 B “Banking and Financial Technologies”. – Ivan Franko National University of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Lviv, 2021.

The essence of the consumer lending market is revealed. The classification of banks' activities in the consumer lending market has been carried out. The state and tendencies of development of banking activity in the market of consumer crediting in Ukraine in the conditions of digitalization of economy are defined. Problems and shortcomings of bank consumer lending in Ukraine are studied. Foreign experience in organizing the activities of banks in the consumer lending market is assessed. Recommendations for improving the legal regulation of bank consumer lending in Ukraine are given.

Key words: bank, consumer lending, digitalization of economy, banking activity, consumer lending market, consumers of credit services, credit risks.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ ..	7
1.1. Сутність ринку споживчого кредитування та методологія його дослідження	7
1.2. Класифікація видів діяльності банків на ринку споживчого кредитування.....	13
1.3. Суб’єкти, форми та принципи банківського споживчого кредитування в умовах цифровізації економіки	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	22
2.1. Стан та тенденції розвитку банківської діяльності на ринку споживчого кредитування в Україні в умовах цифровізації економіки	22
2.2. Характеристика цифрових банківських продуктів на ринку споживчого кредитування України.....	29
2.3. Проблеми і недоліки банківського споживчого кредитування в Україні	34
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ	37
3.1. Зарубіжний досвід організації діяльності банків на ринку споживчого кредитування в умовах цифровізації економіки та його використання в Україні	37
3.2. Удосконалення правового регулювання банківського споживчого кредитування в Україні.....	40
3.3. Ризики діяльності банків на вітчизняному ринку споживчого кредитування та способи їхньої мінімізації	42
ВИСНОВОК	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні банківська галузь займає важливе місце в структурі національної економіки та світової економіки. В умовах глобалізації неможливо уявити розвиток національної економіки без банківського сектору. Одночасно зростає значення банків та ризику для стабільності банківської системи. Динамічні зміни в економічному процесі країни і навіть у світі, а також розвиток нових технологій змінили роботу банківських установ. З інституційної та соціально-економічної точок зору банки стали потужним інструментом впливу на бюджет, оподаткування та грошову систему.

Банківська галузь підпорядкована громадськості, включаючи фінанси та закони та нормативні акти. Досвід організації та впровадження банківської справи в Європі та в усьому світі показав, що банки є основним органом та учасниками правовідносин, що виникають у процесі державної фінансової діяльності (наприклад, банківська система, що бере участь у виконанні бюджету), карткові послуги: заробітна плата, пенсія, стипендії.

Банки є однією з найважливіших ланок ринкової економіки, особливо в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються сьогодні в українському суспільстві. Як основний елемент банківської системи банки організують грошовий оборот, надають суб'єктам господарювання додаткові платіжні засоби. У банківській системі сконцентровані значні грошові капітали, які обслуговують поточні виробничі потреби та інвестиційні потреби підприємств. Ефективність функціонування банківської системи є вирішальним фактором економічного зростання, підвищення рівня життя і добробуту суспільства.

Саме через банки здійснюються безготівкові розрахунки, а на безготівкові платежі зараз припадає найбільша частка готівкових платежів у Європі та багатьох інших країнах. Тому сучасна банківська діяльність пов'язана не лише із залученням капіталу споживачів фінансових послуг та подальшими інвестиціями, але також регулює реалізацію державних фінансових функцій банківського сектору.

Теоретичною основою дослідження виступили наукові роботи, які розглядають історичний аспект розвитку банківської діяльності, діяльність та банків, аналіз закордонних аспектів регулювання банківської діяльності, а також нормативно-правова база України. Серед науковців, які досліджували споживче кредитування виділено Вовк В.Я. [6], Доценко І.О. [11], Костюк В.А.[23], Мостовенко Н.А. [28], Шаповал О.А. [50].

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає у висвітленні банківської діяльності на ринку споживчого кредитування та подання рекомендацій щодо її удосконалення в Україні.

Для досягнення цієї мети у процесі дослідження було встановлено наступні завдання:

- визначити сутність ринку споживчого кредитування та методологію його дослідження;
- здійснити класифікацію видів діяльності банків на ринку споживчого кредитування;
- охарактеризувати організацію процесу банківського споживчого кредитування в умовах цифровізації економіки;
- проаналізувати стан та тенденції розвитку банківської діяльності на ринку споживчого кредитування в Україні в умовах цифровізації економіки;
- здійснити характеристику цифрових банківських продуктів на ринку споживчого кредитування України;
- визначити проблеми і недоліки банківського споживчого кредитування в Україні;
- визначити зарубіжний досвід організації діяльності банків на ринку споживчого кредитування в умовах цифровізації економіки та його запропонувати основні його напрями використання в Україні;
- розробити шляхи удосконалення правого регулювання банківського споживчого кредитування в Україні;
- визначити ризики діяльності банків на вітчизняному ринку споживчого кредитування та способи їхньої мінімізації.

Об'єкт дослідження – банківська діяльність на ринку споживчого кредитування.

Предмет дослідження – особливості організації банківської діяльності в Україні та світі у сфері споживчого кредитування.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувались наступні методи: дедукції, аналізу та синтезу, узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів – визначено структуру споживчого кредитування, проаналізовано стан банківського споживчого кредитування, доповнено суб'єкти споживчого кредиту.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота за своєю структурою складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 56 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 44 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1. Сутність ринку споживчого кредитування та методологія його дослідження

Споживче кредитування отримало широке поширення в промислово розвинених країнах світу. Причиною цьому є те, що така технологія фінансування купівлі товарів та послуг забезпечує різке розширення місткості ринку цілого спектру товарів і нерухомості [18].

Більшість вітчизняних науковців стверджують, що «споживчий кредит – це один з видів кредитування, в якому позичальником є фізична особа, а надані в тимчасове користування кошти спрямовуються на придбання споживчих товарів» [24, с.246]. У кредитних відносинах беруть участь кілька сторін. Однією, а саме кредитором, при наданні споживчого кредиту є банківська або небанківська фінансово-кредитна установа. Також у ролі позикодавців можуть виступати юридичні та фізичні особи. Суб'єкти господарювання можуть надавати кредити своїм працівникам. При цьому формуються спеціальні фонди, які вони створюють за рахунок прибутку, який після здійснення діяльності залишається в їхньому розпорядженні. Водночас, найбільш поширеним є те, що основними кредиторами на ринку залишаються все ж таки банківські установи. Саме банки займають найбільшу частку в загальній структурі наданих споживчих кредитів. Для банківських установ такий вид кредиту як споживчий кредит є тією умовою, яка необхідна для зміцнення ресурсної бази, розширення спектра виконуваних операцій з різними клієнтами, успішною умовою конкурентної боротьби на фінансово-кредитному ринку з небанківськими фінансовими установами, зокрема ломбардами та кредитними спілками [24, с. 246-247].

Автори багатьох країн у свої працях досліджують сутність споживчого кредиту, і розуміти її можна по-різному. Можна виділити як формою, видом, або субкатегорією (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення споживчого кредиту

Автор	Визначення
Закону України «Про споживче кредитування»	«грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [42].
Доценко І.О.	«кредит, що надається фінансово-кредитною установою фізичній особі в національній валюті з урахуванням її кредитоспроможності для потреб, що не пов'язані з підприємницькою діяльністю, на умовах повернення, строковості та платності» [11, с.793].
Прилуцький А.М.	«кредит, який надається тільки в національній валюті фізичним особам – резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається на виплат, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору» [37, с.26].

Ми згодні з деякими вченими, які притримуються думки, що неправильним є застосовувати термін «субкатегорія» до споживчого кредиту. Вони називають його одним із видів кредиту. Це пов'язано з його основними ознаками та функціями як економічної категорії та притаманними йому принципами кредитування. Вважаємо, що така позиція підвищує та розширює важливість використання цієї категорії, оскільки саме кредит тісно пов'язаний з іншими економічними категоріями (такими як гроші, фінанси, торгівля, капітал). Вони обслуговують рух вартості в процесі відтворення. Своєю чергою, кредит має свої специфічні особливості і надалі залишається однією з найскладніших категорій економіки. Саме тому в економічній теорії сперечаються про його природу протягом століть [42].

Споживчий кредит позиціонується безпосередньо як кредит на споживчі потреби. Він надається в декількох формах: готівкової, безготівкової і товарної. Кредит у готівковій та безготівковій формі зазвичай видається банківськими організаціями під певні умови. Споживчий кредит можна означити, як форму кредиту, що носить споживчий характер, а не продуктивний або як будь-який вид кредиту населенню [47] (рис.1.1).

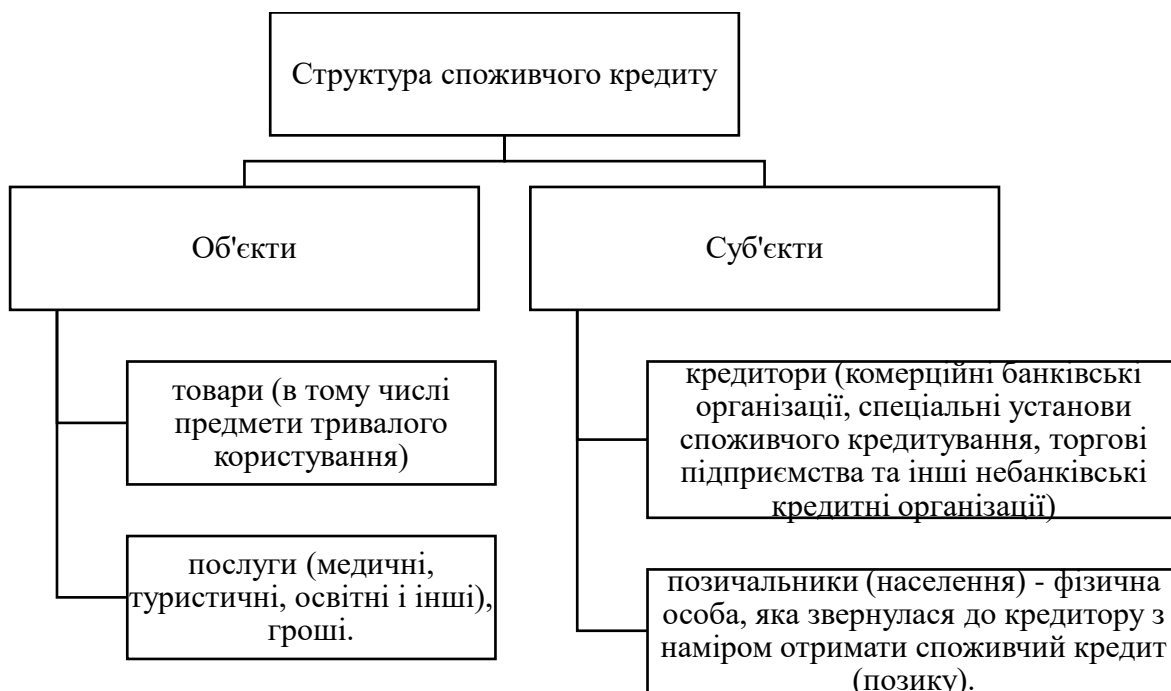

Рис.1.1. Структура споживчого кредиту

Об'єктивна потреба споживчого кредиту полягає в тому, що люди мають різні потреби у фінансових ресурсах для придбання товарів та отримання різноманітних послуг і джерелі доходу для задоволення цих потреб, тобто доходи населення не відповідають ціні товарів тривалого користування. Споживчі кредити є основною сферою банківської індустрії [8].

Споживчі кредити є основною сферою банківської індустрії. «Споживчі кредити — це позики, які видаються фізичним особам (споживачам) для потреб фізичних осіб, сімей, домогосподарств тощо, і не мають жодного відношення до комерційної діяльності з придбання товарів (інженерних, послуги)» [12]. Сфера споживчого кредиту значно ширша. Споживчим кредитом може бути купівля нерухомості на виплат, кредит, спрямований на навчання, різні щоденні покупки позичальниками за кредитними картками, а також кредити, які надаються фізичним особам-підприємцям. Хоча вони не повністю відповідають класичній інтерпретації споживчого кредиту, в окремих випадках їх можна трактувати як такі [12].

Сутність поняття «риннок споживчого кредитування» висвітлено у наступних визначеннях:

- один із секторів грошового ринку, на якому формуються специфічні

відносини між кредиторами, позичальниками, та посередниками з приводу передачі або отримання в тимчасове користування такого специфічного товару як споживчий кредит, а також формується попит, пропозиція та ціна на цей товар [27, с.102];

- ринок споживчого кредитування сприяє забезпеченню виконання функцій, які притаманні безпосередньо самому споживчого кредиту, так і спеціалізованих соціально-економічних функцій, які притаманні споживанню загалом [48, с.66].

Інфраструктура ринку споживчого кредитування складається з м'якої правової інфраструктури та інституційної інфраструктури. Ряд фахівців визначає інфраструктуру у вигляді сукупності різноманітних кредиторів населення, що надають позики фізичним особам в грошовій формі на споживчі потреби, а також різних організацій і відомств, які здійснюють консультування, підтримку (наприклад, страхування), що регулюють і контролюють процес споживчого кредитування.

Інфраструктура ринку споживчого кредитування передбачає державне регулювання відносин, що виникають в процесі кредитування фізичних осіб. Однак цілий ряд інститутів, які складають інфраструктуру ринку споживчого кредитування, у нас тільки починають розвиватися або відіграють незначну роль. В економічній літературі звертається також увага на те, що «кредиторами споживчого кредиту можуть виступати як банки, так і небанківські кредитні установи, підприємства торгівлі, суб'єкти господарювання, фізичні особи і держава» [15, с. 80].

До інфраструктури споживчого кредитування дослідники також відносять ломбарди і бюро консультування, вони видають довідки про процентні ставки, пільги, знижки, бонуси, які надаються позичальникам тим чи іншим інституційним кредитором, здійснюють консультування з найбільш ефективних схем отримання кредиту і розпорядження позикою та інших питань. Включення ломбардів до складу інфраструктури виправдано їх особливою роллю, а також тим, що вони не входять в банківську систему.

У кризових умовах зростає роль консалтингових фірм, так як вони сприяють подоланню асиметрії інформації між кредитором і позичальником. До інфраструктури ринку споживчого кредитування можуть бути віднесені і нові, так звані інвестиційні, агентства, економічна роль яких близька до консультаційних бюро, але відрізняється більш вузькою спрямованістю.

Конкуренція між банківськими установами за своїх клієнтів-позичальників щораз посилюється. Банківські та небанківські фінансові установи орієнтуються у своїй діяльності на різні групи боржників, і при цьому між ними практично немає перетину. Небанківські фінансові установи приваблюють потенційних клієнтів більш високою доступністю обслуговування, низькими вимогами до оформлення документації та швидкою обробкою заявок на кредит. Недоліком кредитування фінансовими установами небанківського типу є висока вартість кредиту. Саме клієнти небанківських фінансових установ найчастіше подають заявки для отримання більш, ніж одного кредиту, особливо це відбувається для погашення раніше отриманих кредитів. Однак величезні витрати на обслуговування боргу небанківських фінансових установ можуть призвести до погіршення платіжної дисципліни банків і небанківських фінансових установ. Загалом банки вважають, що отримання кредитів від небанківських фінансових установ є фактором підвищеного ризику клієнта, тому намагаються обмежити кредити таким позичальникам [37].

Є різні показники стану кредитного ринку, при цьому одним із них є проведення оцінювання якості кредитного портфеля банку за типом наданих послуг [52, с.56-57]:

- попит на кредити – кредити на поточні потреби, придбання нерухомості, авто;
- пропозиція споживчих кредитів – тут у кожного банку усе індивідуально. Хтось працює з фізичними особами, хтось ні, хтось може просто не надавати споживчі кредити взамін інших;
- рівень відсоткових ставок - конкуренція між банками та фінансовими установами небанківського типу визначається процентним ставками та умовами надання кредитів;

- кредитні ризики – чим більший рівень кредитних ризиків, тим більше неповернення кредитів, тим більше падає якість кредитних портфелів банків.

Отже, особливим видом кредиту, потреба в якому постійно залишається гострою, є споживчий кредит. Він дає можливість здійснити акт купівлі товарів в той час, коли процес накопичення заощаджень для їх придбання ще не завершений, а в окремих категорій населення і не було розпочато в зв'язку з відносно низьким рівнем доходів.

При дослідженні ринку споживчого кредитування використовувалися наступні методи:

- узагальнення – «процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання» [18, с. 49]. Застосовувався при визначенні сутності споживчих кредитів та для групування принципів споживчого кредитування.

- спостереження – «це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження» [18, с. 44] – використовувався при дослідженні зарубіжного досвіду організації діяльності банків на ринку споживчого кредитування та при дослідженні цифровізації;

- дедукція (виведення) – це «перехід в процесі пізнання від загального до приватного (одиничного), виведення останнього з першого» [3, с. 32]. Даний метод використовувався при розробленні шляхів удосконалення правового регулювання банківського споживчого кредитування в Україні;

- аналіз – «поділ об'єкта на складові частини з метою їх самостійного вивчення» [3, с. 31]. Результатом використання даного методу є визначення проблем та недоліків споживчого кредитування та дослідження ризиків діяльності банків на ринку споживчого кредитування .

Отже, функції та сутнісні властивості кредиту, а також принципи кредитування притаманні всім його формам і видам, це стосується і споживчих кредитів. Банківські установи активно нарощують обсяги кредитування населення, що зумовлює важливість подальшого вивчення процесу організації та функціонування споживчого кредиту.

1.2. Класифікація видів діяльності банків на ринку споживчого кредитування

Банківський споживчий кредит – це «вартісна економічна категорія, що виражає відносини між кредитором і позичальником з приводу позички, яка надається банківською установою фізичним особам для задоволення їхніх споживчих потреб на умовах тимчасового користування, забезпечення та платності» [27, с. 51]. З даного визначення впливає, що суб'єктами банківського споживчого кредиту є лише банківські установи та фізичні особи.

Кредит має свої виняткові характеристики – зворотність руху вартості, що надається в тимчасове користування на платній основі, а його основа і суспільне призначення отримує свій прояв у специфічних функціях і на практиці реалізується на виконанні чітко визначених принципів, на яких має базуватися весь процес кредитування.

При дослідженні «споживчого кредиту» Костюк В.А. виділяє такі терміни, як [23, с.548]:

- споживчі витрати – «важливий чинник, елемент росту ВВП, оскільки лежать в основі формування платоспроможного попиту населення, дають змогу задовольнити споживчі потреби населення» [23];
- кредитний процес – «комплекс взаємозв'язаних кроків, які спрямовані на здійснення усіх стадій, які потрібні для надання позики, перевірки їх використання за цільовим призначенням і повернення основної величини позички та відсотків за користування нею» [23];
- кредитна політика – це «політика яка реалізується як у сфері надання кредиту, так й у сфері його отримання» [23].

Кредитні продукти на ринку споживчого кредитування поділяють на іпотечні кредити, роздрібне кредитування (у т.ч. кредитування на купівлю товарів та автокредитування), готівкові беззаставні кредити та кредитні картки [54]. Вплив споживчого кредиту на економіку будь-якої країни реалізується через певний механізм та має свою логічну послідовність: «упровадження споживчого кредитування – зростання сукупного попиту – зростання сукупної

пропозиції – збільшення надходжень до державного бюджету у вигляді податків – поліпшення рівня соціальної захищеності населення країни» [6, с.47].

Шаповал О.О. у своїх дослідженнях поділяє споживчі кредити за певними ознак. Такими ознаками є: категорії позичальників, види забезпечення кредитів, методи погашення, цільове спрямування та використання, строки погашення, об'єкти кредитування, обсяги та інші ознаки (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація споживчих кредитів за окремими ознаками [51]

Ознаки класифікації	Види споживчих кредитів
За формою видачі	Грошові кредити Товарні кредити [51]
За суб'єктами кредитування	Банківські споживчі кредити Кредити, що надаються торговельними організаціями Кредити небанківських кредитних організацій Кредити, що надаються позичальникам їхніми роботодавцями[51]
За наявністю посередника	Прямі кредити Непрямі кредити[51]
За категоріями позичальників	Всім прошаркам населення Окремим соціальним групам Окремим віковим групам Групам, що відрізняються за рівнем кредитоспроможності Групам, що потерпіли від стихійних лих, воєнних дій тощо[51]
За цільовим призначенням	Цільові кредити: на невідкладні потреби; на капітальний ремонт житла; на придбання товарів; на освіту. Нецільові кредити[51]
За ступенем покриття кредитом вартості споживчих товарів	Кредити на повну вартість товару (послуги) Кредити на часткову оплату товару (послуги) [51]
За наявністю забезпечення	Незабезпечені (бланкові) Забезпечені: гарантія; поручительство; страхування [51]
За строками погашення	короткострокові кредити (до 1 року); середньострокові кредити (від 1 року до 3 років); довгострокові кредити (від 3 року до 5 років) [51]
За способом погашення	Разові кредити Поновлювані кредити (револьверний та овердрафт) [51]
За методом погашення	Кредити з відстроченням платежу Кредити без відстрочення платежу (одноразовий платіж) [51]
За методом стягнення відсотків	Кредити зі сплатою процентів у момент погашення Кредити зі сплатою процентів у момент надання Кредити зі сплатою процентів рівномірними внесками протягом строку користування Кредити зі сплатою процентів нерівномірними внесками упродовж строку користування [51]

Сутність прямого споживчого кредиту зводиться до того, що договір кредитування укладається між банком з одного боку і позичальником – з другого, без будь-якого посередництва торговельних фірм (у формі звичайного кредитного договору з використанням кредитних або платіжних карток). Непрямий банківський споживчий кредит передбачає наявність посередника в кредитних зв'язках між банком та клієнтом. Такими посередниками здебільшого є підприємства, які діють у сфері роздрібної торгівлі [51, с. 22]. Пряме кредитування є відмінним від непрямого простотою організації самого процесу банківського кредитування. Воно дозволяє банку виявити економічну доцільність видачі такого кредиту, відповідально оцінити кредитоспроможність та фінансовий стан позичальника та організувати дієвий контроль за використанням та погашенням кредиту. До негативних чинників прямого банківським кредитуванням належить більша складність залучення клієнтів до банку для отримання кредиту (за непрямым кредитуванням одержання кредитних коштів пропонується клієнту безпосередньо при купівлі товару чи наданні послуги) [51, с.22-23].

Ринок кредитування фізичних осіб ділиться на два великі сегменти. Вони відрізняються системами фондування ресурсів, цільовим призначенням кредитів, лімітами і термінами кредитування. Як наслідок, ці сегменти мають на увазі різні часові горизонти планування відносин між позичальником і банком, різний рівень відповідальності позичальника при прийнятті рішення про необхідність взяти кредит і ряд інших відмінних характеристик. Перший сегмент - це іпотечне кредитування, другий - споживче кредитування на невідкладні потреби. На кожному з цих сегментів присутні різні стратегії просування продуктів. Вони визначаються інституційними характеристиками учасника ринку і обраної стратегії розвитку бізнесу, яка включає, зокрема, орієнтацію на обрані цільові аудиторії, розвитку збутових мереж.

На ринку споживчого кредитування для досягнення необхідного обсягу продажів використовуються такі продукти:

- класичне споживче кредитування на невідкладні потреби (будь-які цілі)

- автокредитування
- кредитні карти.

Зауважимо, що авто кредитування по суті є тим же самим споживчим кредитуванням на невідкладні потреби. Однак відповідна модифікація продукту має на увазі чіткі вимоги до застави і певні канали продажів. Що стосується кредитних карт, то вони певною мірою є продуктом-замінником класичного споживчого кредитування на невеликі суми.

Крім перерахованих кредитних продуктів, ми виділяємо нішеві продукти:

- кредит на освіту, отримання якого пов'язане з цільовим використанням і видачею кредитів в режимі кредитної лінії (вона, як правило, збігається з оплатою чергового семестру навчання)
- кредит під заставу майна, в рамках якого, як правило, видаються великі суми без поручителів
- під заставу ліквідного майна кредит на підприємницькі цілі, який видається підприємцю як фізичній особі.

Розгляд таких заявок у банку займає, як правило, до трьох робочих днів, оскільки перевіряються особисті дані та платоспроможність клієнтів, тобто можливість повернення отриманих у банку кредитних коштів. Але часом клієнт банку не може довго чекати або йому необхідна зовсім незначна сума коштів. Тому він звертається до мікрофінансових організацій, які на підставі ліцензії можуть видавати різні види позик, зі строком погашення від семи до 30 днів. Недоліком є те, що такі організації завжди значно завищують процентні ставки за кредитами населенню. Обумовлюється це тим, що вони практично не проводять перевірку фінансового стану та платоспроможності клієнтів, а для подачі заявки вимагають лише подання паспорту. Тим самим, усі ризики такої кредитної операції закладаються в високу процентну ставку, яка своєю чергою ніким не контролюється [31].

З усіх перерахованих продуктів найбільші перспективи і вага має класичне споживче кредитування на невідкладні потреби. Як правило, на ньому сконцентровані основні зусилля найбільш помітних учасників кредитного ринку. Це обумовлено наступними причинами: ринок авто кредитування

поступово переходить до досить вузького кола спеціалізованих банків, в тому числі, до дочірніх структур автовиробників.

1.3. Суб'єкти, форми та принципи банківського споживчого кредитування в умовах цифровізації економіки

Розвиток споживчого кредитування приносить банкам стабільний і значний прибуток, крім того, збільшується попит на товари і послуги, і, відповідно, зростають обсяги продажів. Відбувається розширення клієнтської бази, причому як для торгових точок, так і для кредитних організацій. При цьому споживчі кредити часто пов'язані з підвищеним ризиком неповернення коштів для банків.

Банківські установи у своїй практиці використовують два методи кредитування приватних осіб: у разовому порядку і на умовах відкриття кредитної лінії. Найбільш популярним при цьому є перший метод. Сутність цього метода полягає в тому, що питання про надання кредиту розглядається в кожному випадку в індивідуальному порядку та щоразу приймається окреме рішення про можливість надання кредитних коштів. Другий метод кредитування полягає у тому, що банк надає кредит позичальнику в межах заздалегідь визначеного ліміту кредитування. Позичальниками при цьому в основному мають бути фізичні особи зі стабільним фінансовим становищем, щоб мінімізувати у банку ризики втрати коштів. Як правило, користувачами даної послуги є власники кредитних карток банку. Головним чинником, який має вплив на розмір кредитного ліміту за такими кредитними лініями, є дохід позичальника, отримуваний ним за попередні періоди [39].

Взаємодія суб'єктів та об'єктів на ринку банківського споживчого кредитування відбувається через чітко розроблений механізм кредитування. На макрорівні об'єктом досліджуваних відносин є кредитний продукт, тобто товари та послуги, що передбачаються купити чи отримати за рахунок кредитування. Суб'єктами є клієнти-позичальники, тобто фізичні особи, які

спрямовують отримані кредитні ресурси на задоволення потреб особистого споживання та банківські установи, що здійснюють діяльність у сфері кредитування населення. Також можна виділити дві групи учасників кредитних відносин, які включаються до складу суб'єктів банківського споживчого кредитування [17] (рис.1.2.).

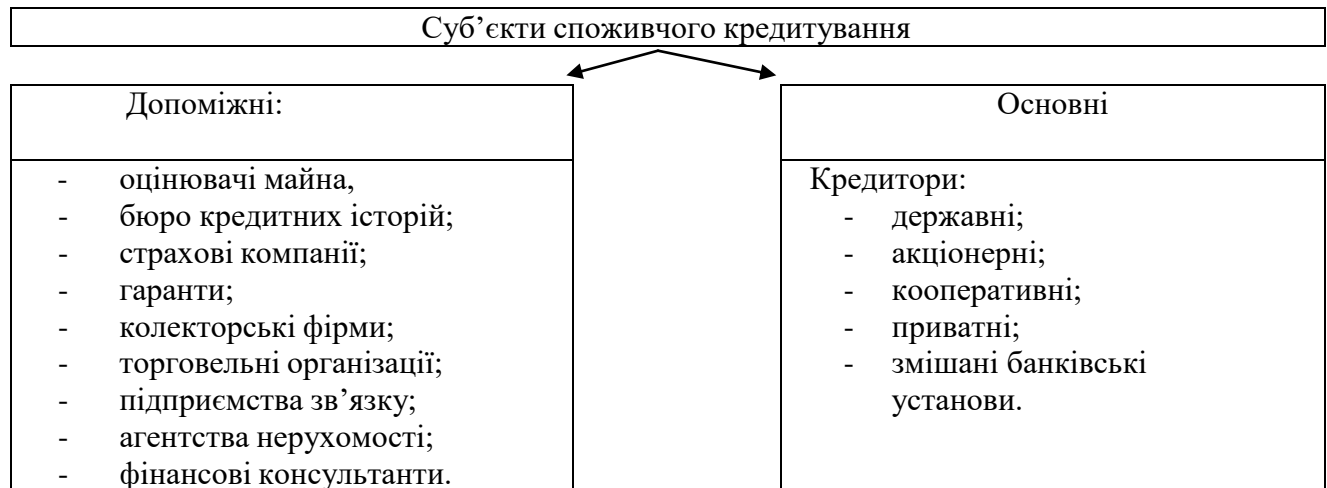

Рис.1.2. Суб'єкти банківського споживчого кредитування [28].

В умовах цифровізації економіки та використанням фінансово-кредитного сектору послуг онлайн до суб'єктів споживчого кредитування можна додати послуги кредитних онлайн майданчиків, які в сучасному світі активно розвиваються та мають тенденцію до збільшення, а також краудфандингові платформи (онлайн-процес кредитування фізичними особами юридичних осіб, насамперед, компаній малого та середнього бізнесу, де як посередник між позичальниками та кредиторами виступають зазначені платформи).

Серед елементів механізму банківського кредитування важливими є методи здійснення споживчого кредитування населення. Існує поділ на грошову та товарну форми кредитів. При цьому окремі науковці пропонують грошову форму кредиту поділити ще на дві підгрупи: готівкову та безготівкову, прикладом чого є кредитування населення за допомогою кредитних карток, при використанні яких поєднуються дві вказані форми споживчого грошового

кредитування [49] (рис.1.3).

Товарна та грошова форми споживчого кредитування на даному етапі розвитку в більшій мірі використовуються в онлайн-формі, тобто, населення, будь-яка форма юридичної особи можуть отримати споживчий кредит не відвідуючи безпосередньо банківську установу, а за допомогою персонального комп'ютера або смартфона. Дана тенденція спрощує отримання кредиту та зменшує тривалість його оформлення. При цьому важливим моментом виступає онлайн-консультування працівниками банку споживачів та спрощення отримання кредитної історії для самого банку.

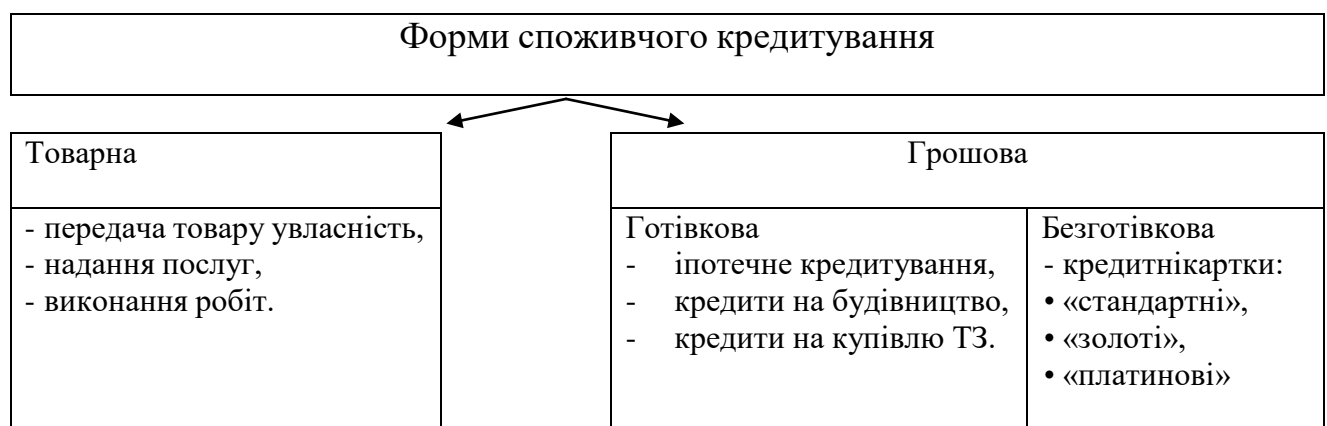

Рис.1.3. Форми банківського споживчого кредитування [5]

Вітчизняні автори зауважують, що частка незабезпечених споживчих кредитів, що покривають життєво важливі потреби домогосподарств при тимчасових фінансових труднощах, залишається занадто високою. Пропорції між платоспроможним попитом клієнтів і пропозицією банківських продуктів сприяють пропорційності між сегментами кредитного ринку, що свідчить про готовність ринку до задоволення потреб кожної категорії позичальників. Кредитори повинні розуміти потреби кожного клієнтського сегмента, розташовувати відповідним набором продуктів і сучасними каналами доведення їх до споживача. У цій сфері пропорційність порушується, в результаті виникають обмеження у зв'язку з недоступністю для малих банків сучасних технологічних рішень. Пропорційність між короткостроковими кредитами, наданими не більше ніж на рік, які спрямовуються на покриття розриву в платіжному обігу нефінансових установ, поповнення їх оборотних

активів, з одного боку, і середньостроковими і довгостроковими кредитами, що забезпечують інвестиції в основні засоби, з іншого, сприяє економічному зростанню [2].

Метод кредитування обумовлює форму позичкового рахунку. У практичній діяльності українських банків при наданні кредитів приватним особам використовуються простий позичковий рахунок і поточний рахунок із правом на овердрафт [5].

Виділяють такі елементи системи банківського кредитування стосовно до споживчого кредиту: загальні положення і цілі кредитної політики; принципи кредитування (табл.1.3); структурні підрозділи і їхні повноваження; посадові інструкції співробітників відділів, що виконують кредитні операції; форми документів, що використовуються при кредитуванні, та порядок документообороту; класифікація форм і видів кредиту; методи кредитування; методика оцінки кредитоспроможності; порядок і правила оцінки забезпечення кредиту; визначення термінів, розмірів і ціни кредиту; порядок оцінки якості кредитів; правила і порядок контролю за позичальником і погашенням позичок; регламентація роботи з проблемними кредитами [48].

Таблиця 1.3

Принципи споживчого кредитування банківськими установами

Принцип	Значення
принцип строковості	Кредит повинен бути повернутий позичальником кредитору у строго встановлений термін. Термін кредитування є граничним часом перебування позиченої вартості у господарстві позичальника.
принцип цільового використання кредиту	Дозволяє кредитору прийняти більш зважене рішення щодо надання кредиту, а також здійснювати контроль за використанням кредиту позичальником відповідно до умов договору.
принцип забезпеченості	Необхідність захисту майнових інтересів кредитора у випадку невиконання позичальником узятих на себе зобов'язань [9].
принцип платності	Позичальник сплачує кредитору за користування позичкою не тільки величину основного боргу, а й додаткову суму у вигляді відсотка. За своєю економічною сутністю відсотки за кредитом є основою вартості кредитних ресурсів плюс маржа
принцип диференційованості	Здійснення оцінки кредитоспроможності позичальників і диференціювання залежно від неї умов кредитування [9]

*узагальнено автором на основі [9]

Проаналізувавши сучасний стан банківського сектору сфері споживчого кредитування виділено такі основні етапи, на яких відбувається цифровізація банківського сектора.

Перше – це поява Digital-каналів, а саме мереж банкоматів, мобільного банкінгу, чат-ботів, які сприяють побудові нової екосистеми, в центрі якої знаходиться користувач. Ця система дозволяє в будь-який зручний час взаємодіяти як із банком, так і з клієнтом через будь-який канал зв'язку.

Друге – це розвиток цифрових продуктів: безконтактні платежі, віртуальні платежі, Big Data. Наявність передових технологій дозволяє цілодобово створювати продукти, призначені задоволення фінансових потреб споживача.

На етапі використовується повний цикл інформаційних послуг. Цей крок дозволяє не лише модернізувати традиційні продукти, а й сприяє появі принципово нової бізнес-моделі, яка дозволяє банку інтегруватися у глобальний інтернет-простір.

Отже, сучасне кредитування населення містить у собі сукупність елементів, які тісно корелюються між собою. Ефективна практична реалізація кредитного процесу спирається на модель застосування оптимальної кредитної політики в банку. При споживчому кредитуванні банки повинні приділяти більше уваги розкриттю повної і доступної інформації клієнту про кредит, так як при розробці кредитних договорів, як правило, використовується маловідома для населення термінологія. Також позичальник повинен бути поставлений до відома про абсолютну величину плати за кредит, як за весь період користування, так і про місячні виплати, а також про розміри інших видів платежів, пов'язаних з оформленням, наданням і погашенням кредиту.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Стан та тенденції розвитку банківської діяльності на ринку споживчого кредитування в Україні в умовах цифровізації економіки

До формування споживчого кредитування в Україні була адміністративно-командна система управління кредитними відносинами СРСР (додаток А).

Перший етап (1990-1996 рр.) ознаменувався змінами глобального масштабу в різних сферах економіки. У цей період спостерігався перехід від адміністративного управління до ринкового. Становлення економіки ринкового типу проходило разом із спадом сфери виробництва та товарообігу, а це спричинило припинення надання банками споживчих кредитів населенню у вигляді відтермінування платежів на придбання різних товарів і послуг.

Другий етап (1996-2000 рр.) супроводжувався загальними економічними змінами та позитивними тенденціями, які сприяли подальшому розвитку споживчого кредитування громадян. У цей період з'являлися нові банківські установи, які активно почали надавали якісно нові види кредитів населенню. Це були кредити у сільське будівництво, кредити, які спрямовувались на: купівлю та ремонт будинків, будівництво та благоустрій садів та присадибного господарства, придбання худоби та побутового інвентарю, а також кошти на інші невідкладні потреби споживачів [55].

Іншою стороною та основним недоліком такої активізації банківського споживчого кредитування були необґрунтовано високі процентні ставки за кредитами. Водночас, саме в цьому періоді банківські установи почали працювати разом з великими торговельними мережами [55].

Третій етап (2000-2004 рр.) ознаменувався значно більшим розвитком банківської сфери, оскільки фізичні особи почали все частіше користуватись кредитами банків, що дозволило банкам збільшити різноманіття кредитних

продуктів та послуг для населення. У 2003 р. НБУ було переглянуто низку нормативних документів і зокрема «Положення про кредитування» та було скасовано заборону надання кредитів в іноземній валюті для фізичних осіб. Це відкрило нові можливості для надання валютних споживчих кредитів, які сприяли збільшенню пропозиції ринку банківського споживчого кредитування [2]. Саме цей період відзначився початком розвитку конкуренції серед кредитних установ, також з'явилися різні кредитні програми, впроваджувались кредитні картки, які активно рекламувались [55].

На четвертому етапі (2004 – початок 2007 рр.) зазнала спрощення процедура видачі банківських кредитів. Але ціни за кредитні ресурси залишилися високими. Поступово на фінансовому ринку у сфері кредитування активізувалися не тільки банківські, але й інші небанківські фінансово-кредитні інститути (кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії тощо).

На п'ятому етапі (кінець 2007 – початок 2008 рр.) маючи доступ до дешевих закордонних ресурсів, кредитні установи, з ціллю отримання мегаприбутків почали видавати кредити майже без перевірки кредитоспроможності позичальників [55].

Для шостого етапу (кінець 2008-2010 рр.) характерне поширення світової фінансово-економічної кризи, яка дуже вплинула на кредитну діяльність на споживчому ринку та національну економіку загалом. Дуже багато позичальників не змогли виконати свої зобов'язання перед банківськими установами через девальвацію гривні та погіршенням рівня життя населення. Банки та небанківські кредитні установи значно підвищили ціни за кредитами, чим спричинили майже повну зупинку кредитування населення [55].

Сьомий етап (2010-2014 рр.) вирізнявся поживленням діяльності небанківських кредитних установ. У цей час відбулися зміни у кредитній політиці фінансово-кредитних організацій. Також розпочався процес поступового покращення якості кредитних портфелів банків та зменшення частки проблемної кредитної заборгованості [55].

Ринок споживчого кредитування поступово почав відновлювати раніше підірвану довіру населення та підприємств до банківської системи України. У

сфері споживчого кредитування банки стали більше уваги приділяти мінімізації ризиків, тому суттєво зменшились обсяги проблемної заборгованості [29].

Восьмий етап (2014 – початок 2016 рр.) ознаменувався новою кризовою хвилею. У цей період відбувалось збільшення частки споживчих кредитів у кредитних портфелях банків. Причиною такого зростання були перерахунки залишків кредитної заборгованості клієнтів за попередні періоди з врахуванням коливання та значної зміни валютного курсу [41].

На дев'ятому етапі (кінець 2016 – дотепер) і надалі зберігаються високі процентні ставки за банківськими споживчими кредитами, однак відбувається також поступове відновлення попиту з боку населення на банківські продукти у сфері споживчого кредитування. Але темпи його зростання ще досить малі та існує потреба в подальшому нарощенні цього процесу. Вживаючи різні способи мінімізації ризику, банківські установи все ще дотримуються принципу, коли платоспроможні клієнти змушені платити за неплатоспроможних боржників. Але, обсяги погашення заборгованості кредитів залишаються набагато вищими від наданих кредитів. Проте за всю історію розвитку вітчизняної банківської системи, не можна сказати, що цей період є найважчим. Значно підвищилась якість кредитних послуг, освіченість банківського персоналу та фінансова грамотність громадян [4].

Усе вище сказане свідчить про те, що за короткий відтинок часу банківське споживче кредитування в Україні пройшло шлях від зародження до зростання. Проте, останніми роками обсяги споживчого кредитування зазнали скорочення, причинами цього зменшення популярності послуги споживчого кредитування в Україні є зменшення ліквідності банківського сектору держави та зменшення доходів населення, при тому ж обсязі основного складу витрат громадян [19].

Важливою інформаційно-аналітичною основою формування державного регулювання у категорії вдосконалення основних параметрів функціонування внутрішнього ринку держави є результати дослідження стану та тенденцій розвитку споживчого ринку в системі трансформації національної економіки та динамічних глобалізаційних процесів. Це пов'язано з тим, що на споживчому

ринку стикаються ключові інтереси населення та виробників кінцевої продукції, споживчий ринок виконує домінуючі функції життєзабезпечення населення. Це механізм впливу споживання на виробництво, стимулювання цілого ряду галузей економіки, що впливає на стабілізацію соціально-економічної ситуації в суспільстві. Її збалансований розвиток є передумовою прискорення економічного зростання. Ланки в системі впливу банківського кредитування на внутрішній ринок країни реалізуються в рамках логіки: активізація банківського споживчого кредитування - збільшення загального попиту - стимулювання пропозиції - збільшення обсягів купівлі-продажу товарів і послуг - розвиток внутрішнього споживчого ринку - зростання надходжень до державного бюджету у вигляді податків - підвищення рівня соціального захисту населення країни.

За результатами 2019 р. у банківській системі спостерігаємо рекордні прибутки, банки продовжували нарощувати кредитування фізичних осіб та інтенсивно залучати депозити населення. Помітно зросла операційна ефективність банків, зокрема державних.

У I кварталі продовжило зростати кредитування фізичних осіб: на 5,8% за квартал та на 34,4% рік до року. Як і раніше, приватні банки кредитували населення найактивніше. При цьому, масштаб доларизації роздрібних кредитів знизився до 29,2% [20].

У січні-березні чисті (тобто без урахування резервів) гривневі кредити бізнесу зменшилися на 4,6%, якщо порівняти з початком року. Це пов'язано з сезонним скороченням портфеля кредитів державним компаніям та дочірнім компаніям міжнародних корпорацій, які переважно погашали взяті раніше кредити. У річному ж обчисленні гривневий корпоративний портфель збільшився на 4,5% [30].

Частка непрацюючих кредитів знизилась на 1,1 в.п. до 51,7% завдяки зростанню портфеля роздрібних кредитів та проведенню значної фінансової реструктуризації Укрексімбанком. Якість кредитного портфеля в минулому кварталі покращувалася в усіх групах банків, крім банків з російським капіталом.

У січні-березні темп приросту гривневих депозитів населення відповідав минулорічному (+3,5%), найвищі темпи зафіксовано у приватних банках (+7,6%) [30]. Українці продовжують надавати перевагу короткостроковим вкладам на вимогу: у I кварталі частка нових гривневих депозитів строком до 3 місяців становила 52,4%. Строкові гривневі вклади населення зросли на 4% [30].

У лютому відбувся злам тенденції зростання вартості депозитів населення. На кінець I кварталу середня вартість 12-місячних вкладів фізичних осіб у гривні знизилась на 0,8 в.п. від пікового значення та на 0,1 в.п. до 15,5% річних, якщо порівняти з початком року [30].

Вартість гривневих коштів бізнесу в банках у середньому знизилася на 0,8 в.п. до 13,7% річних, проте залишалася вищою, ніж у середньому за останні 3,5 років [30].

Чисті гривневі кредити фізичним особам у III кварталі зросли за квартал на 7,9% і на 29,9% р/р. Після стрімкого трирічного зростання відчутним є ефект бази: торік у жовтні темпи зростання становили +38,0%, у червні 2019 – +33,2% р/р. Частка непрацюючих кредитів за III квартал скоротилася на 1,8 в. п. до 48,9%. У сегменті кредитування фізичних осіб ця частка скоротилася на 2,9 в. п. до 38,1% через високі темпи видачі нових кредитів. У корпоративному сегменті відбулася низка фінансових реструктуризацій, проведених державними банками. Це дещо скоротило частку непрацюючих кредитів у цьому сегменті [30].

Загалом, споживче кредитування в Україні після кризи 2014-2015 років зростало досить стрімкими темпами: у період з 2016 по 2019 рік темпи приросту обсягів споживчих кредитів становили від 15 до 24% на рік (найбільший приріст – у 2018 році). У 2020 році зафіксовано незначне падіння – обсяги споживчих кредитів на кінець року знизилися на 2% до 170,7 млрд. грн. При цьому саме споживче кредитування є найбільш зростаючим сегментом серед кредитів домогосподарствам: якщо у 2015 та 2016 роках частка споживчих кредитів становила близько 60% від усього обсягу кредитування домогосподарств, то в 2019 та 2020 роках вона перевищила 80% [30] (рис.2.1).

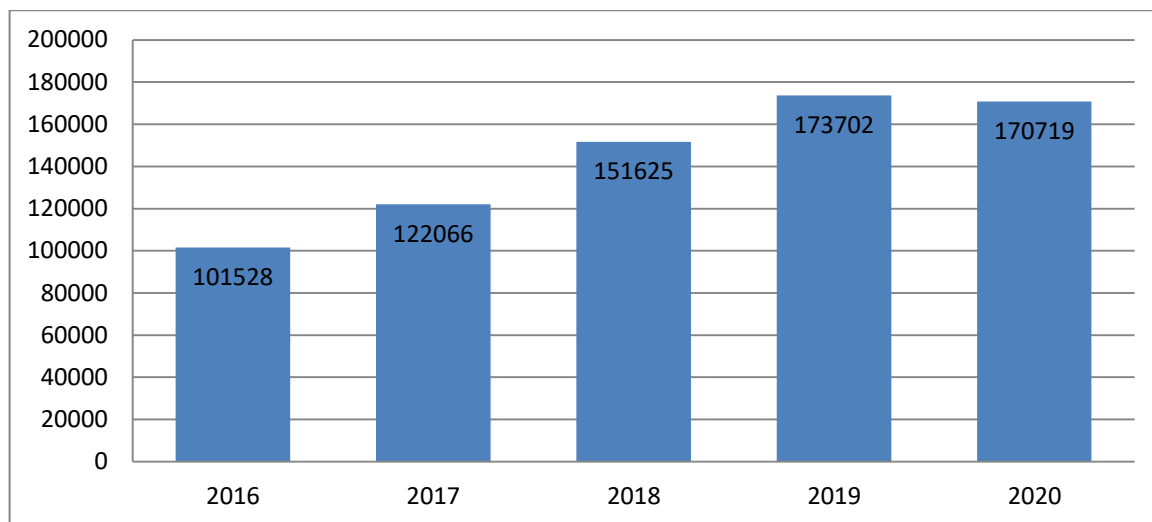

Рис. 2.1. Обсяги споживчого кредитування в Україні, залишки коштів на кінець року, 2016-2020 рр., млн.грн.

З точки зору строку кредитування, більше половини обсягу кредитів займають кредити строком до одного року – їхня частка становить більше ніж половина всього обсягу споживчих кредитів другий рік поспіль, у 2019 і 2020 роках (рис.2.2).

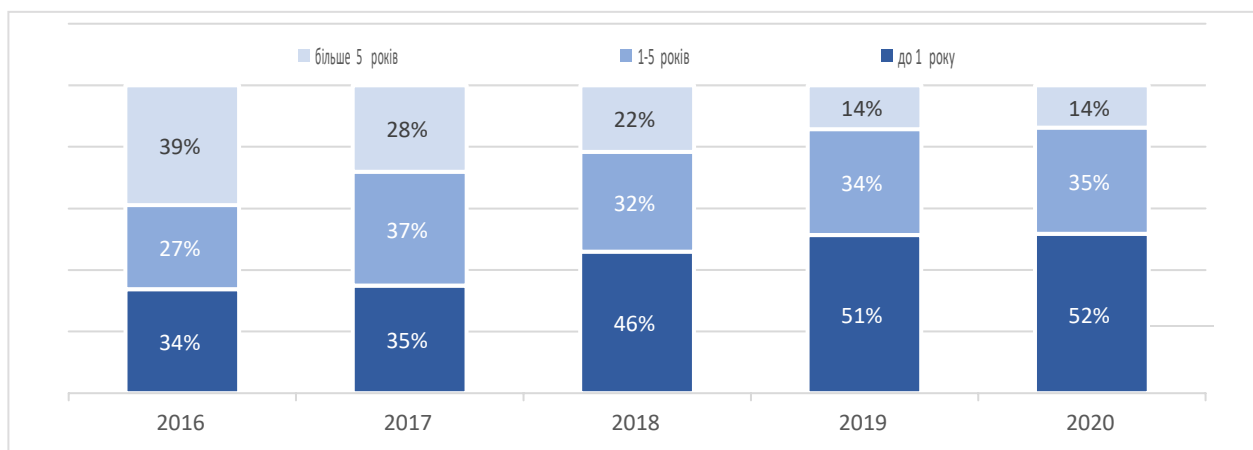

Рис. 2.2. Структура споживчого кредитування в Україні за строками, залишки коштів на кінець року, 2016-2020 рр., % [30]

Серед однорічних кредитів частка кредитів, які видаються фінансовими компаніями, становить майже 15% — заборгованість фізичних осіб за кредитами, виданими фінансовими компаніями, на кінець 2020 року становила 13,6 млрд. грн.

Згідно даних звітності НБУ щодо показників діяльності фінансових

компаній за 2020 рік, кількість фінансових компаній, що мають чинні ліцензії на надання грошей у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту, становила 775 компаній. Зростання кількості таких компаній порівняно з 2019 роком становить 13% (станом на 31 грудня 2019 року 684 фінансові компанії мали чинні ліцензії).

Швидкий ріст обсягу кредитів виданих фінансовими компаніями було зафіксовано в 2017 році, коли кількість виданих кредитів зросла більше ніж у 4,5 рази. З того часу зростання сум, які фінансові компанії надають у позику, відбувалось темпами із двозначними цифрами, і навіть у кризовому 2020 році зафіксоване зростання на 12% (рис.2.3) [30].

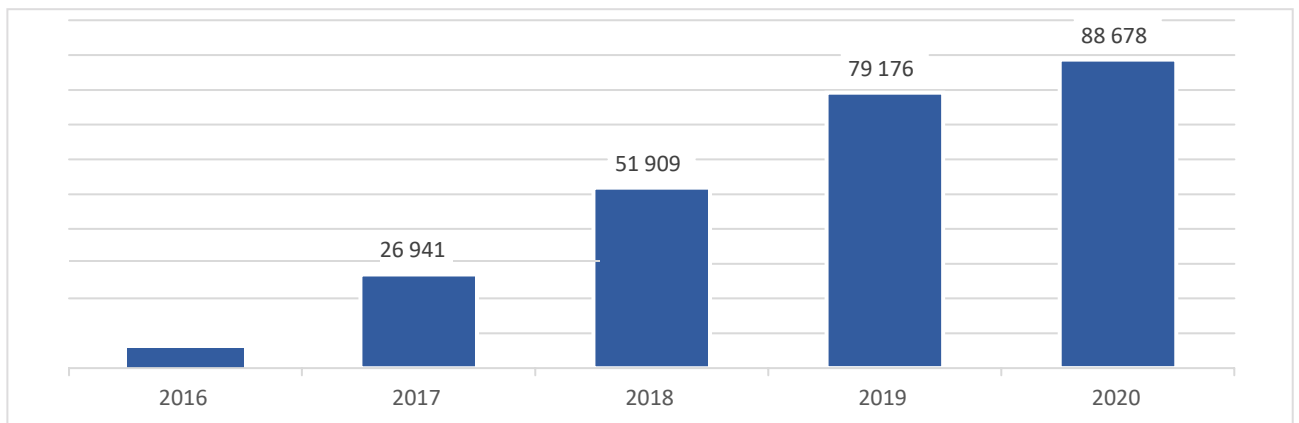

Рис.2.3. Надання фінансовими компаніями коштів у позику, 2016-2020 рр., млн.грн.

Фізичні особи є важливою цільовою аудиторією для кредитних послуг фінансових компаній. Незважаючи на те, що частка фізичних осіб у 2020 році за сумами позик становила лише близько 20%, 95% усіх кредитних договорів було укладено з фізичними особами.

Доступність послуг фінансових компаній в Інтернеті стало причиною такого стрімкого їхнього розвитку. Наприклад, за перший квартал 2020 року 80% кредитних договорів було укладено дистанційно. Основним чинником зростання у 2020 році стала можливість отримати кредит онлайн, не виходячи з дому в умовах карантину [53].

2.2. Характеристика цифрових банківських продуктів на ринку споживчого кредитування України

Криза 2014-2015 рр. змінила до невпізнанності структуру банківської системи України ліквідацією третини банків, в наслідок чого збільшилися системні ризики. Проте, до існуючих раніше системних проблем додалася нова – погіршення структури банківського ринку: зростання концентрації і зниження рівня конкуренції на банківському ринку. Внаслідок значних обсягів докапіталізації державних банків протягом 2017 р. у структурі власності банківської системи України відбувались перегрупування. Станом на 1 січня 2018 р. структура власності активів банківської системи була представлена наступним чином: банки з приватним українським капіталом близько 13%, банки іноземних банківських груп – 32%, державні банки – 55% [41].

Протягом 2013-2017 рр. чисті активи банківської системи загалом залишалися на стабільному рівні та дещо варіювали. Так, за підсумками 2017 року активи збільшилися на 4,56% (або на 58 263 млн. грн.) у порівнянні з показниками 2013 року.

Про боротьбу банківської системи з ризиками під час кредитування неплатоспроможних клієнтів свідчить те, що частка резервів для відшкодування можливих утрат за активними банківськими операціями збільшувалася щорічно і на початок 2018 року сягнула 38,69% від загальних активів, що більше на 28,42% порівняно з початком 2014 р. (на 385 733 млн. грн.), тобто тим самим банки страхують себе від можливих утрат.

За підсумками 2016 р. було зафіксовано історично високий збиток банківського сектору – 159,4 млрд. грн. Банківська система також отримала збиток і у 2017 р., але він значно скоротився в порівнянні із 2016 роком. За 2017 рік банківський сектор завершив рік зі збитком у розмірі 24,4 млрд. грн.[19] Негативний результат діяльності спричинений в основному високими відрахуваннями в резерви 4 великими банками (Приватбанк, Промінвестбанк, ВТБ банк та Укрсоцбанк). Позитивною тенденцією 2017 року у цьому секторі було скорочення кількості збиткових банків з 33 у 2016 р. до 18 у 2017 р. [51].

У 2018 році можна помітити позитивну тенденцію росту рівня регулятивного капіталу на 34,3% порівняно з 2015 роком, що є безпосереднім доказом підняття можливості забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості банківської діяльності [11]. Норматив загальної суми інвестування станом на 01.09.2018 року порівняно з цією датою 2017 р. впав на 0,16%, в 2017 р. порівняно з 2016 р. – на 0,34% відповідно. Це вказує на те, що інвестиційна діяльність українських банків останнім часом перебуває без підтримки.

Недовіра населення, як до банків з боку вкладників, так і до НБУ та банківської системи загалом є причиною повільного виходу з банківської кризи, яка була викликана недостатньою прозорістю діяльності [44].

Нещодавно проведене дослідження Retail Banking: Digital Transformation & Disruptor Opportunities 2017–2020 показує, що до 2021 року кількість користувачів цифрового банкінгу досягне 3 млрд, що на 53 % більше, ніж у 2017 році. Інакше кажучи, приблизно 42 % населення планети дають свою згоду на таку «інтеграцію», яка насправді виглядає як «захват» (вислів Стюарта Білікса, менеджера сектора світових банківських послуг IBM) [6].

Сучасний Інтернет-банкінг повинен забезпечувати цілий комплекс операцій, пов'язаних з ефективним управлінням споживачами особистими фінансами: встановлення та контроль лімітів по картках, включаючи й розрахунки за кордоном, здійснення переказів коштів між рахунками та P2P-переказів, формування віртуальних карт для виконання розрахунків в Інтернет-режимі, можливість отримувати всю необхідну інформацію щодо архівних операцій з одержанням копій квитанцій. Виникнення мобільного банкінгу є закономірним явищем через посилення процесів «смартфонізації», які перетворили мобільний телефон з виключно засобу комунікації на інструмент фінансового контенту. Фахівці вважають, що мобільний банкінг – це найбільш зростаючий нині сегмент, і він продовжуватиме рости в найближчі роки, ураховуючи вплив деяких чинників, які пришвидшують процеси у цій сфері банківських послуг [9].

Розглянемо один з прогресивніших інноваційних продуктів дистанційного банківського обслуговування в Україні. Беззаперечним лідером

у сфері впровадження інновацій у систему дистанційного банківського обслуговування в Україні є «ПриватБанк», який першим почав впроваджувати банківські інновації, такі як SMS-банкінг та Інтернет-банкінг. Вперше інтернет-банкінг був представлений у вигляді розділу на сайті «ПриватБанку» – Приват24, а пізніше у вигляді додатку для смартфонів. Через технологію Приват24 клієнти мають змогу цілодобово користуватися майже всіма банківськими послугами АТ «КБ «ПриватБанк». Через додаток Приват24 можна відкрити накопичувальний рахунок «Скарбничка». Це була одна з перших таких послуг в Україні і виявилася досить привабливою для споживачів, адже вона дає змогу заощаджувати кошти на певні споживчі цілі автоматично:

- сума здійсненої операції округлюється до 1, 10 або більше гривень (тобто решта на «Скарбничку»);

- після купівлі дрібні гроші відправляються у «Скарбничку»; – відбувається перерахування певної суми раз на місяць до «Скарбнички» [17].

Також слід зазначити, що АТ «КБ «ПриватБанк» розробило багато інших додатків, крім додатку Приват24, які дають для споживачів банківських послуг додаткові можливості при здійсненні розрахункових операцій, одними з них є: QR-банкінг, який є одним із перших у світі і дає змогу легко платити за товари і послуги, а також покупки в Інтернеті, просто використовуючи технологію безконтактного банкінгу з QR-кодом. Для цього потрібно зісканувати QR-код, який за допомогою Інтернету одразу розпізнається та клієнт автоматично перенаправляється на сторінку оплати, для здійснення якої потрібно ввести пароль. Зручність даної технології полягає в тому, що для здійснення покупок, зняття готівки та інших операцій не потрібно мати із собою пластикову картку. Сьогодні майже у всіх магазинах, які розташовані в Україні, є можливість оплатити свої покупки за допомогою QR-коду [52].

Додаток «Фотокаса» – ще один дуже корисний додаток для телефону. Потрібно всього лиш сфотографувати квитанцію на оплату, наприклад з Інтернету, натиснути кнопку «Відправити», і співробітник «ПриватБанку» оплатить ваш рахунок. При цьому ви отримаєте повідомлення, в якому буде

міститись інформація про підтвердження оплати, і можна отримати квитанцію, що підтверджує оплату, на свою електронну пошту [3].

Також дуже корисним додатком Приват24 є «Розумна заправка». За допомогою цього додатку можна заправитися відразу, не чекаючи в черзі, адже додаток самостійно знаходить заправку за GPS, а оплата здійснюється через додаток в онлайн-режимі, що є дуже зручно. На сьогоднішній день найбільш прогресивним нововведенням на банківському ринку є додаток Приват24 для окулярів Google glass. Завдяки цьому додатку можна здійснювати пошук банкоматів АТ «КБ «ПриватБанк» у незнайомій місцевості також здійснювати платежі, дивлячись на товар і штрих код або QR-код, та багато інших можливостей [3].

За минулий рік «ПриватБанк» ввів цілу низку інноваційних рішень, які дають змогу залучити нових споживачів, основна маса яких є бізнес-клієнтами; результатами дослідження, проведеного компанією CBR було виявлено що, «ПриватБанк» займає позицію основного банку 70% підприємців та 45% юридичних осіб, кількість яких за минулий рік збільшилася відповідно на 3,9% та 2,8%. Також уваги заслуговують інновації, реалізовані в інших банківських установах, яскравим прикладом може слугувати створення у листопаді 2017 р. першого в Україні банку в якого немає відділень – Monobank на базі ліцензії Universal Bank, що фактично є онлайн-платформою для Universal Bank. Підхід вітчизняних банків до карткового бізнесу істотно змінився після його появи. Тепер для отримання платіжної картки, потрібно заповнити заявку в мобільному додатку, і карта буде доставлена поштою або кур'єром. Клієнти Monobank також можуть здійснювати перекази між картками, користуватися функціями «кешбек» та відкриття депозитів, оплачувати різноманітні послуги, доступний кредитний ліміт, тощо [7].

Завдячуючи інноваційним технологіям Monobank за період свого існування показав позитивну динаміку зростання карткових платежів. Так, на момент виходу з бетатесту налічувалося 15 тис активних карт, у лютому 2018 р. було 100 тис і вже у жовтні 2018 р. – 500 тис. У грудні 2018 р. у сервісі зареєстровано понад 600 тис клієнтів, а на 25 травня 2019 р. – 1 млн

користувачів. Такі темпи збільшення кількості клієнтів Monobank пов'язане з можливостями дистанційного обслуговування: у Monobank можна оформити кредитну карту дистанційно протягом всієї доби, без фізичної присутності клієнта клієнти можуть здійснювати будь-які розрахункові операції, відкриття рахунків для ФОП або оформлення віртуальної платіжної картки у різних валютах [49].

При цьому всі операції можна здійснювати зі смартфона клієнта через мобільний додаток Monobank. Швидкий розвиток Monobank показує, що концепція «банку без відділень» в Україні є одною з найперспективніших в сегменті обслуговування фізичних осіб та ФОПів, адже дає змогу значно збільшити кількість клієнтів і оборот коштів на банківських рахунках, що визначає рівень ефективності банківських інновацій. Важливою інноваційною подією також сване введення в дію цифрового банку – необанку для бізнесу, бета-версія якого анонсована двома діловими партнерами – Concord Fintech Solutions та фінтех-компанією NEO.PRO, які заявляють про можливість тестування цього банку підприємцями; офіційний запуск інновації відбудеться цього року [18].

З активізацією процесів цифровізації та використанням сучасних фінансових технологій пов'язаний напрямок подальшого посилення інноваційної спрямованості банків. Позитивно повпливали на розвиток діджитал-тенденцій та фінансово-технічні-галузі і умови пандемії, що спричинили виникнення багатьох кризових явищ як в економіці переважної більшості країн, а також зниження рівня матеріального добробуту усіх верств населення. Фахівці визнають що, визначальними в умовах коронакризи стали тенденції збільшення активності передових технологічних підприємств у сфері цифровізації, посилення інвестування великих корпорацій у цифрові технології, пошук фінансово технічними-компаніями нових інвестиційних ресурсів, у тому числі й за рахунок об'єднання в консорціуми, вдосконалення регулятивних дій урядів багатьох країн у сфері фінансово-технічні-галузі [8]. За минулий рік відбулось збільшення активності споживачів в сегменті цифрових платежів, також помітно зріс попит на фінансові послуги, які надають дистанційно,

посилилась гнучкість в управлінні особистими фінансами. З кожним днем в Україні збільшується обсяг розрахунків і переказів, що відбуваються в безготівковій формі на сьогодні близько 70% усієї кількості транзакцій відбуваються онлайн; також помітний ріст пропозицій, що надаються банками та фінансово технічними -компаніями. Ситуація, заставляла банки до оптимізації бізнес-процесів, активізації процесів стандартизації існуючих процедур та здійснення типізації клієнтського складу для забезпечення інтеграції в онлайн-сервіси [12].

Умови діяльності банків тісно зв'язані з подальшим формуванням відкритих фінансово-технічних екосистем, що будуть базуватись не на конкуренції, а на партнерських відносинах між банками, фінансово-технічними компаніями, а також компаніями, які функціонують у сфері Великих даних (Big Data) [5].

2.3. Проблеми і недоліки банківського споживчого кредитування в Україні

Споживче кредитування є однією із важливих складових як банківського сектору, так і населення загалом. Даний вид кредитування забезпечує збільшення доходів банків та задоволення потреб споживачів в товарах та послугах за кредитні ресурси та розширення їх купівельних можливостей. Відповідно переваги та недоліки споживчого кредитування розглядатимуться як для окремо банків, так і для населення.

Для населення проблемами споживчого кредитування виступають наступні:

- підвищення податкового навантаження громадян, підвищення житлово-комунальних тарифів, інфляційні процеси. Дані фактори вплинуть на реальні доходи населення, та відобразяться у погіршенні стану обслуговування власних кредитів;
- зростання процентних ставок призведе до додаткових витрат при

рефінансуванні кредитів.

Шевчук О., також до недоліків споживчого кредиту відносить те, що кредитні рахунки створюють уяву наявності «легких грошей», що призводить до необдуманих непомірних витрат, які які поступово накопичуються у вигляді боргів, що призводять до ускладнень відносно щомісячних платежів. Потрібно розуміти що покупка в кредит обходиться покупцеві дорожче, ніж при розрахунку готівкою, кредитна ціна на товар встановлюється вищою, а також сплачується відсоток за користування кредитом [53, с.58].

У дисертаційному дослідженні Бублик Л.Я. зазначає, що перевагами банківського споживчого кредиту для споживача наступні: покупка товарів відбувається у зручний час, навіть тоді, коли в покупця відсутня уся необхідна сума; завдяки ньому можна робити непередбачені термінові виплати (аварійний ремонт дому, комп'ютеру, тощо) [5, с. 43].

Основною характеристикою банківського споживчого кредитування в Україні є його нестабільність та мінливість розвитку. Це має як, негативні так і позитивні наслідки, так стимулюванню попиту на споживче кредитування і розширенню ринку зіставляється надмірна сконцентрованість ризиків для банків в кредитній сфері діяльності на споживчому ринку. Перш за все ризики проявляються у незбалансованості банківського споживчого кредитування в бік кредитування поточних потреб, а не на придбання квартири, та у спрощенні процедур оцінювання платоспроможності позичальників – фізичних осіб, якщо у них присутні тіньові доходи [9].

Як для банків, так і для споживачів негативним чинником виступають в умовах цифровізації виступають загрози втрати особистої інформації, кібервтручання. Для споживачів це відображається як втрата власних персональних даних, коштів, для банку – це проблеми із налагодженням системи, відновленням початкових функціональних ознак власного онлайн-середовища та втрата клієнтів, оновлення системи безпеки.

Для банківського сектору однією з причин негативних результатів розвитку банківського споживчого кредитування в Україні є зростання

девальваційних очікувань, а також економічну та політичну кризу в Україні, недостатній рівень регулювання центральним банком кредитних послуг, неефективність законодавчої бази, відсутність якісного прогнозування обсягу необхідних резервів за портфелем банківських споживчих кредитів. Тому підготовка і реалізація дієвого механізму державного регулювання банківської кредитної діяльності на ринку споживчого кредитування України набуває особливого значення.

Державне регулювання банківської діяльності на ринку споживчого кредитування сприяє відсутності прямих ситуаційних дотацій із державного бюджету, призначених для здійснення пільгового іпотечного кредитування. Оскільки, через непомірні ціни за користування позикою, дуже короткі терміни сплати та зниження пропозиції банківських установ з кожним роком у зв'язку з ризиковістю здійснення довготривалого кредитування банками України, іпотечне кредитування, є недоступним для середньостатистичного споживача. Також немає адресної державної фінансової допомоги фінансово-кредитним установам країни, винагороди за збереження необхідних накопичень [44].

Незалежно від якості кредитного портфеля, способів та методів керування кредитними ризиками, якості кредитної політики, адекватності та точності оцінки плато- та кредитоспроможності позичальника, або ж незалежно від економічної ситуації в країні усі банки стикаються з неповерненням наданих нею кредитів. У законах України та нормативно-правових актах НБУ немає чіткого визначення поняття проблемного кредиту, що і призводить до того що банки самі встановлюють критерії визначення проблемної заборгованості та методів роботи з позичальниками і її стягнення [35].

Також невирішеною на сьогодні проблемою функціонування економічної складової механізму державного регулювання банківської кредитної діяльності є недостатня підтримка платоспроможності банківського сектору національним банком України [12]. Це пов'язано з відсутністю програм оздоровлення фінансово-кредитних установ для того щоб запобігти реорганізації та ліквідації, а також допущенням певної когорти банківських установ до державних коштів та змоги користуватися послугами рефінансування [13].

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід організації діяльності банків на ринку споживчого кредитування в умовах цифровізації економіки та його використання в Україні

Сучасна система кредитних відносин західних країн була сформована під впливом концентрації та централізації банківського капіталу, що призвела до виникнення банків-гігантів; спеціалізація фінансово-кредитних закладів та ускладнення структури функціонування кредитної системи, злиття або зрощення банківських та інших монополій та утворення фінансового капіталу; інтернаціоналізація банківництва, поява міжнаціональних банків та фінансових груп.

З січня 2003 р. у Швейцарії набрав чинності новий федеральний закон «Про споживче кредитування» від 23 березня 2001р. Відповідно до цього закону з початку 2003 р. почало функціонувати Управління інформації щодо споживчих кредитів, що спростило процес отримання кредитів та дозволило скоротити на 29% кількість запитів про кредитоспроможність споживачів, що надсилаються до Центрального управління інформації з кредитів. Встановлено гранично допустимі відсотки кредиту –15% річних [12].

У США дуже розвинена система споживчого кредитування: ще у 20-ті роки 20 століття вона почала своє формування. За останні 20 років зросла вп'ятеро заборгованість американців за споживчими кредитами, і сьогодні більше половини усіх товарів повсякденного вжитку продаються в кредит. Вагому частину кредитів зазвичай беруть для того щоб придбати авто. Так званий відновлюваний кредит також є популярний – тому що для цього виду кредиту можна не вказувати товар, який клієнт хоче придбати. Зазвичай, для купівлі товарів житель Америки бере кредит із розстроченням погашення, а для

розрахунку за отримані послуги – без розстрочки. Без розстрочки кредит можна взяти на меншу суму, а повернути треба до одного року. Незважаючи на те, що споживчі кредити є дуже популярними, вони досить обтяжливі-перший внесок (при купівлі машини він може становити 25% його вартості) і наступні платежі мають бути достатньо великими, щоб сплачена частка ціни товару зростала швидше, ніж зношується виріб. До складу споживчого кредиту в США входять: позика з відстрочкою платежу (на покупку автомобіля, інших товарів, на ремонт і благоустрій будинку), позика з одночасним платежем (наприклад, позика на поточні рахунки, позика на оплату послуг). У структуру споживчого кредиту в США не входять іпотека та кредитування нерухомості (позики під заставу індивідуального будинку, на купівлю нерухомості) [49].

На сьогоднішній день споживче кредитування, а саме нецільовий споживчий кредит є найпоширенішим видом банківських операцій у розвинених західних країнах. Закордонний досвід споживчого кредитування показує, що вона включає не тільки придбання товарів тривалого використання (побутова техніка, автомашини), а й відносить до споживчого кредитування такі види кредитних продуктів:

1) придбання нерухомості на виплату (на Заході це вважається одним з різновидів довгострокового споживчого кредитування);

2) здійснення поточних покупок через дебетові кредитні картки (за своєю значимістю вони не поступаються використанню споживчого кредитування при великих придбань).

Цікавий досвід системи освітнього кредитування, що діє в Скандинавських країнах, яка встигла зарекомендувати себе як успішно та ефективно функціонує: у Норвегії кредитами на освіту користуються до 42% студентів, у Данії – до 83%, у Швеції – до 95% (щодо супутніх витрат) . Багато в чому це пояснюється активною участю та значним сприянням з боку держави [38, с.31]. По-перше, всі умови та строки погашення освітніх кредитів закріплюються на рівні уряду. Для виконання цих функцій існує спеціально створений урядовий орган, який здійснює видачу кредитів, а також складає індивідуальний план, якщо студент має проблеми з погашенням взятого на себе

боргу. У найважчих випадках, наприклад, коли молодий фахівець не може знайти роботу, різниця між доходом та витратами на позику заповнюється державою. По-друге, державний бюджет є джерелом кредитних надходжень, причому в середньому ставка відсотка за освітніми кредитами дорівнює 4%, а термін повернення боргу 15-20 років. Відсотки за кредитом можуть нараховуватися з першого місяця після закінчення навчання (Норвегія) або з моменту надання позики (Данія) [1, с.167].

Варто зазначити той факт, що у скандинавських країнах усі студенти мають право на отримання позик за однієї важливої умови – успішне проходження навчання. При невиконанні навчального плану за семестр надходження коштів зупиняється державою. Але з іншого боку, частина суми кредиту за систематичних відмінних академічних показників може бути перекваліфікована на грант, тобто стати безоплатною.

У закордонній практиці активно розвиваються необанки, як правило, повністю онлайн-компанії, побудовані з нуля на нових технологічних платформах, часто пропонують гірші відсоткові ставки, іноді комісію за обслуговування карткового рахунку, але це завжди набагато краща взаємодія та підтримка клієнтів. За кордоном необанки або самі одержують банківську ліцензію, або діють на базі одного з існуючих банків, фактично купуючи послуги оптом у фінансової установи, яка надає ліцензію, та продаючи їх своїм клієнтам у роздріб.

Споживче кредитування здобуло велику популярність у країнах з розвиненою промисловістю тільки через те, що завдяки використанню даної технології фінансування покупок ємність ринку різко розширюється по цілому спектру нерухомості та споживчих товарів.

3.2. Удосконалення правого регулювання банківського споживчого кредитування в Україні

Збільшення прибутків банків, задоволення потреб споживачів в товарах і послугах за рахунок кредитних ресурсів, підвищення потенціалу країни в економічній сфері, розширення купівельних можливостей громадян є основною ціллю функціонування сфери споживчого кредитування.

Питання правового регулювання якості кредитного портфеля та управління банківськими ризиками актуальні не тільки для нашої країни, а й для світової спільноти в цілому: розробкою найбільш оптимальних інструментів оцінки та контролю ризиків банківського сектора протягом тривалого часу займається Базельський комітет з банківського нагляду (БКБН), створений 1975 року.

Удосконалення інституційної бази для здійснення споживчого кредитування в країні доповнює захист прав та інтересів кредиторів, оскільки є дуже багато простроченої та проблемної заборгованості в кредитних портфелях фінансових установ, діяльність багатьох з них з них є не прибутковою. Це, як наслідок, спричиняє підвищення реальних процентних ставок, а, відповідно, і зниження попиту на кредитні продукти. Для реалізації основних пріоритетів реалізації державного регулювання споживчого кредитування в Україні ця зміна є надзвичайно важливою. Це можна отримати створивши НБУ цільових фондів фінансової підтримки кредитних установ в кризових ситуаціях, які дозволятимуть населенню збільшувати свої статки шляхом надання пільгового споживчого кредитування, або шляхом затвердження на рівні закону програми на розвиток фінансово-кредитної сфери країни з щорічним виділенням дотацій з бюджету країни на його реалізацію.

Водночас, чинний банківський нагляд над управлінням якістю кредитного портфеля комерційного банку фактично подано нормативними вимогами до розміру резервів та достатності банківського капіталу. Для виправлення цієї ситуації, зокрема, слід перейти від кількісних вимог до якісних змін системи нагляду. До таких змін відноситься посилення контролю з

боку Національного банку України за розробкою та реалізацією кредитної політики комерційних банків в цілому, а також за затвердженням планових показників продажів кредитних продуктів фізичним особам.

Добросовісна перевірка кредитоздатності майбутніх позичальників є дуже дієвим способом зменшення ризиків неповернення боргового зобов'язання позичальниками. Вважаємо серйозним опущенням те що в Законі України «Про споживче кредитування» та в інших нормативно-правових актах країни не визначено поняття кредитоспроможності, і для щоб вдосконалити інституційну основу споживчого кредитування в Україні пропонуємо внести у законодавчий акт наступне визначення досліджуваного поняття [17].

Регулювання банківського кредитування в Україні повинне зводитись державою до створення спеціальних програм пільгового іпотечного та інших видів банківського споживчого кредитування, які є доступними для усього населення [6].

Однією з проблем споживчого кредитування є те, що позичальники зазвичай не володіють достатньою кількістю інформації та знань і вибираючи послуги не можуть якісно оцінити всі ризики та свої фінансові зобов'язання в майбутньому і порівняти всі умови різних компаній.

Споживачі не мають доступу до джерел інформації про фінансові послуги, які містять правдиву інформацію про їх приблизну реальну вартість, зміст послуг.

На сьогодні інформація про фінансові послуги зазвичай пропонується у вигляді реклами, контроль за якістю і достовірністю якої є недостатній, а спростування цієї інформації практично неможливе.

Добровільні кодекси як механізми регулювання стандартів надання фінансових послуг в Україні не застосовуються, що викликає зниження довіри до фінансового сектору.

Також потрібно вдосконалити допоміжну діяльність на ринку фінансових послуг, пов'язану з інтересами фізичних осіб, оскільки сьогодні залишаються невирішеними на рівні закону питання правового статусу та забезпечення

діяльності колекторських агентств із реструктуризації боргів і відступлення банками небанківським установам права вимоги за кредитами, наданими фізичним особам.

Удосконалити потрібно також діяльність фінансових посередників як потрібного елементу ринку фінансових послуг.

Для того щоб вирішити ці питання потрібно побудувати ефективну систему захисту прав споживачів, основними завданнями якої є: забезпечення, на рівні закону, повноважень державного регулятора захищати права споживачів, і також стимулювання більшого розкриття інформації для установ, які надають фінансові послуги, підвищення рівня прозорості інформації, фінансової грамотності споживачів фінансових послуг, а також виконання вимог щодо розкриття інформації на ринках фінансових послуг, розширення можливостей споживачів щодо отримання фінансових послуг з метою забезпечення можливості вільного їх вибору. Держава повинна заборонити на рівні закону практику нав'язування послуг та наглядати за дотриманням такої норми спеціальними органами [34].

3.3. Ризики діяльності банків на вітчизняному ринку споживчого кредитування та способи їхньої мінімізації

За своєю природою ризик ринку екзогенний ризик, який відображає зміни кон'юнктури ринку. Найбільш вагомими складовими цього виду ризику є: процентний ризик, валютний ризик, ризик незбалансованості попиту та пропозиції на кредитні ресурси (табл.3.1).

Кредитний ризик існує постійно, оскільки результати операцій залежать від позичальника. Тому очевидно, що банки за пріоритетом ставлять його на кілька порядків вище за інші. Основними чинниками, що діють на схильність вітчизняної банківської системи до кредитного ризику, є: висока залежність якості прибуткових активів від фінансового стану, окремих позичальників, секторів економіки та законодавчого регулювання; значна частка наданих у

минулому валютних кредитів; низька культура обслуговування банківських кредитів. Валютний ризик є другим за небезпекою.

Таблиця 3.1

Ризики діяльності банків на ринку споживчого кредитування

Ризик	Сутність
Кредитний	Відсутність реструктуризацію споживчих кредитів, наявність високих кредитних витрат
Достатність капіталу	Відсутність планування та управління капіталом
Ліквідність	Зниження довіри до банківського сектору, високі запозичення уряду
Юридичний	Не належне банківське законодавство, відсутність чіткості у відмежуванні споживчого кредитування
Прибутковість	Зменшення попиту на банківський споживчий кредит, зменшення процентних доходів
Валютний	Зростання доларизації балансів банків, девальвація гривні, збільшення диференціалу гривневих та валютних кредитів.

Протягом останніх років Національний банк України вживає заходів, спрямованих на зниження валютного ризику. Серед них: заборона на надання громадянам валютних кредитів, збільшення резервів валютних активів і зобов'язань, підвищення вимог до валютних позицій банків, стимулювання зменшення операцій з валютами банків. Не беручи це до уваги, певна частина валютних розрахунків у балансі банківської системи України залишається досить значною, що показує чутливість банківських установ до валютного ризику. Незважаючи на те, що процентний ризик банківської діяльності вважається дуже керованим, його вплив є дуже помітним. Але слід зазначити, що значний резерв ліквідності дозволяє банкам проводити активну процентну політику як на ринку фінансових ресурсів, так і на ринку банківського кредитування. Ризик ліквідності займає четверте місце за важливістю та серйозністю. Те що банки починають швидше поповнювати свою ресурсну базу, що спостерігається протягом останніх років, сприяє тому, що банки будуть мати достатній рівень ліквідності. У той же час дисбаланс у структурі активів і пасивів за строками погашення, чутливість грошового потоку до стану економічного середовища держави, а також дуже слабка ресурсна база чинять певний тиск на платоспроможність банків.

Для подальшого розвитку кредитування фізичних осіб та посилення його позитивного впливу на економіку необхідно приділити особливу увагу

наступним аспектам:

1) для активізації ролі банківського кредитування фізичних осіб в економіці доцільно розвинути нові види цільових кредитів або кредитів з особливими умовами. До таких видів відносяться, наприклад, автокредити на придбання певних марок автомобілів, перш за все, вітчизняного складання, за умови здачі старого транспортного засобу на утилізацію; іпотечні програми з державною підтримкою, спрямовані на особливі групи населення (молоді сім'ї, військові пенсіонери, вчителі тощо), кредити на короткі терміни.

2) для зниження кредитного навантаження на населення необхідно посилення соціальної спрямованості макроекономічної політики російської держави на вирішення проблем зайнятості та підвищення реальних доходів населення, що дозволить створити міцну основу для формування широкого кола позичальників, що володіють високою кредитоспроможністю та зацікавлених у використанні кредитних коштів для задоволення своїх потреб (не тільки матеріальних) й у освіті, розвитку, підтримці здоров'я);

3) для обмеження масштабів тіньового банкінгу слід визначити межі регулювання ринку споживчого кредитування з боку Національного банку України.

У рамках стратегії фокусування банкам потрібно концентрувати зусилля на обслуговуванні окремих сегментів кредитного ринку (підприємств обраної галузі, регіону або масштабу бізнесу), намагаючись таким чином досягти зниження витрат (фокусування на витратах), або диференціації кредитних продуктів у тому чи іншому сегменті (фокусування на диференціації). При фокусуванні на витратах банк звертає на свою користь відмінності в їх структурі в різних секторах кредитного ринку, тоді як при фокусуванні на диференціації кредитна організація досягає конкурентної переваги за рахунок того, що в певних сегментах ринку існують спеціальні групи клієнтів з індивідуальними потребами. Стратегія диференціації передбачає надання кредитним продуктам унікальних по відношенню до продуктів-аналогів властивостей, які будуть значущими для банківських клієнтів.

ВИСНОВКИ

Сектор банківського споживчого кредитування – один із найважливіших як для забезпечення соціально-економічного розвитку країни, її економічного зростання, так і для стабільної роботи всієї банківської системи. У результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки.

1. Споживчий кредит це кредит на різні споживчі потреби населення. Цей кредит може бути у різних формах: готівкової, безготівкової і товарної. Кредит видається банківськими організаціями під певні умови переважно у готівковій та безготівковій формі. Об'єктивна необхідність існування споживчого кредитування є в розбіжності потреб населення в фінансових ресурсах, придбанні товарів і послуг з джерелами покриття даних потреб, тобто спостерігається невідповідність суми доходів населення країни і високими цінами на предмети тривалого користування або дорогі послуги.

2. Споживчі кредити можна класифікувати за наступними ознаками: за суб'єктами кредитування, за формою видачі, за наявністю посередника, за категоріями позичальників, за цільовим призначенням, за ступенем покриття кредитом вартості споживчих товарів, за наявністю забезпечення, за строками погашення, за способом погашення, за методом погашення, за методом стягнення відсотків.

3. Суб'єктами банківського споживчого кредитування виступають з одного боку кредитори (комерційні банки, спеціальні установи споживчого кредитування, торгові підприємства та інші небанківські кредитні організації), а з іншого боку - позичальники (населення). Також до суб'єктів додано кредитні онлайн майданчики та краудфандингові платформи. Форми споживчого кредитування виділені грошова (готівкова, безготівкова) та товарна. До принципів споживчого кредитування належать: принцип строковості, принцип цільового використання кредиту, принцип забезпеченості, принцип платності, принцип диференційованості.

4. Аналіз ринку споживчого кредитування України показав такі позитивні тенденції, як ріст роздрібного товарообороту (у понад три рази), частки

непродовольчих товарів інвестиційного характеру, активізація розвитку нерухомості та збільшення кількості збудованого житла і прийнятого в експлуатацію житла. Водночас розвиток банківської кредитної діяльності на споживчому ринку стримували такі чинники, як доларизація банківського споживчого кредитування, зменшення кількості споживчого кредитування впродовж періоду 2008-2016 рр. та обсягів іпотечного кредитування, зниження рівня частки кредитів, наданих домашнім господарствам, у ВВП та обсягів споживчого кредитування, що припадає одного працюючого громадянина України, збільшення процентних ставок за споживчими позиками у продовж всього періоду (як у національній, так і в іноземній валюті), припинення дії низки державних іпотечних та інших програм бюджетної фінансової підтримки у сфері споживчого кредитування.

5. Розвиток цифрових банківських продуктів на ринку споживчого кредитування України характеризується наступними ознаками: SMS-банкінг та Інтернет-банкінг, QR-банкінг, розроблення додатків для покращення роботи з клієнтами та простоти оформлення споживчих кредитів, онлайн-платформи.

6. Серед проблем та недоліків виділено окремо для споживачів (підвищення податкового навантаження громадян, підвищення житлово-комунальних тарифів, інфляційні процеси) та для банків (девальваційних очікувань, кризи в політиці та економіці України, недоброякісне регулювання кредитних послуг центральним банком, відсутність ефективної законодавчої бази його регулювання, недостатність ступеня ймовірності прогнозування обсягів необхідних резервів за портфелем банківських споживчих кредитів, загрози втрати особистої інформації, кібер-втручання).

7. Огляд ринку споживчого кредитування в різних країнах свідчить про те, що споживчий кредит є одним із найбільш затребуваних та розвинених видів банківських послуг. На ступінь розвитку та особливості кредитного процесу насамперед впливає рівень економічного розвитку країни.

8. Удосконалення правового механізму регулювання банківського споживчого кредитування включає в себе регулювання якості кредитного

портфеля, створення спеціальних фондів фінансової підтримки кредитних установ, удосконалення нормативно-правового поля.

9. Ризики діяльності банків на ринку споживчого кредитування виділені наступні: кредитний, достатність капіталу, ліквідність, юридичний, прибутковість, валютний. Для зменшення дії даних ризиків для банків залишається важливим діяльність Національного банку України щодо покращення діяльності фінансового сектору, взаємодія із клієнтами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаскін А. Ю. Кредитні відносини у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2019. 447 с.
2. Бечко П. К., Бондаренко Н. В., Власюк С. А., Наталич О. С. Удосконалення системи регулювання кредитного ринку. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9141>
3. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. 2014. 142 с.
4. Бодрецький М. В. Практичні методи управління банківськими установами: практика застосування. *Modern economics*. 2018. № 7. С. 32-40.
5. Бублик Л. Я. Організаційно-економічний механізм державного регулювання банківської кредитної діяльності на споживчому ринку України: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Центр. спілка спожив. т-в України, Львів. торг.-екон. ун-т. Львів. 2018. 235 с.
6. Вовк В. Я. Ринок споживчого кредитування: проблеми та перспективи розвитку у посткризовий період. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. № 1. С. 45-53.
7. Гриджук Д. М. Аналіз світових інноваційних практик ефективності банківської діяльності. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*. 2018. № 2. С. 32-38.
8. Дев'ять трендів мобільного банкінгу 2021. URL: <https://elnews.com.ua/uk/9-trendiv-mobilnogobankingu-2021>
9. Дзюблюк О. Роль банківської системи в інноваційному розвитку економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 81-101
10. Дмитренко Ю.М. Принципи контрольної діяльності Національного банку України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 57. С. 234-241

11. Доценко І. О. Сучасні тенденції розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. *Економіка та суспільство*. 2018. № 14. С. 792-79
12. Дьячкова Ю. М. Удосконалення методів стабілізації банківської системи України в умовах ризикової економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1. С. 53-58.
13. Євразійські перспективи розвитку банківських систем: монографія / за заг. ред. О. Костюка, М. Лін, Г. Омета. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». 2010. 157 с
14. Житар М. О. Особливості управління фінансовими результатами діяльності банківських установ. *Економічний вісник університету*. 2019. № 40. С. 134-140.
15. Захаркін О.О. Шляхи оптимізації споживчого кредитування в Україні в умовах фінансово-економічної кризи. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2010. № 1 (8). С. 79-84
16. Іваненко, Л. Правові засади споживчого кредитування. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2011. №1. С. 103-110.
17. Казарян О. Г. Вплив цифрової економіки на діяльність банків України. *Причорноморські економічні студії*. 2019. №38(2). С. 98-102
18. Каламбет С.В. Методолія наукових досліджень: навч. посіб. Дн-вськ: Вид-во Маковецький. 2015. 191 с.
19. Касич А. О. Роль державних банків у розвитку національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 4. С. 35-40.
20. Клименко Д. Б. Фінансові інклюдії у банківській практиці. *Економічний вісник*. 2020. № 4. С. 43-52
21. Коваленко А.А. Окремі аспекти регулювання банківської діяльності в Україні та ЄС. *Держава і право*. 2015. № 69. С. 307- 318.
22. Корнівська В. О. Цифровий банкінг: ризики фінансової дигіталізації. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 254-261
23. Костюк В. А. Розвиток споживчого кредитування у банківській сфері України. *Економіка і суспільство*. 2017. №12. С.547-552
24. Коцовська Р., Ричаківська В., Табачук Г. Операції комерційних банків. Львів: ЛБІ НБУ. 2002. 516 с.

25. Крилова О. В. Досвід та особливості функціонування банківських систем країн ЄС та України в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 117-120.
26. Кузнєцова А. Я. Підвищення ефективності організаційно-функціональної трансформації банківського сектора. *Бізнес Інформ*. 2019. № 2. С. 375-382
27. Кулик О. О. Розвиток ринку споживчого кредитування України. *Фінанси, облік і аудит*. 2008. №11. С. 99-105.
28. Мицак О. В. Організаційно-економічний механізм кредитування споживчого ринку. *Менеджер*. 2017. № 4. С. 127-134.
29. Мостовенко Н. А. Ринок споживчого кредитування та його інфраструктура. *Економічні науки*. 2013. №10(5). С. 120-126
30. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>
31. Орлюк О.П. Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків. 2003. 482 с.
32. Офіційний сайт АТ «КБ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua/>
33. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. URL: <http://www.nfp.gov.ua/>
34. Павленко Л. Д. Система державного антикризового управління банківською системою як основа стабільного функціонування вітчизняної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 2. С. 48-55.
35. Погореленко Н. П. Діагностика умов функціонування банківської системи України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. №33. С. 198-204.
36. Працовнік Т.Р. Принцип незалежності Європейського Центрального Банку: особливості реалізації та загальний правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 4. С. 235-239.
37. Прилуцький А. М. Споживче кредитування в Україні та його особливості. *Ефективна економіка*. 2019. №11. С. 26–31.
38. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. // ВВР України. 2001. № 5-6. Ст. 30.

39. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 40. – Ст. 1813.
40. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01.06.2000 р. № 27. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
41. Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України від 23.06.2005 р. № 32. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2704-15>
42. Про споживче кредитування: Закон України від 10.06.2017 р. № 174-URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.
43. Про схвалення Концепції створення національної системи іпотечного кредитування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.08.2004 р. за № 559. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/559-2004-%D1%80>
44. Романишин В.О. Центральний банк і грошово-кредитна політика: Навчальний посібник. Київ: Атіка. 2005. 480 с.
45. Рудевська В. І. Теоретичні підходи до визначення сутності банківської діяльності. *Підприємництво та інновації*. 2020. №12. С. 194-199.
46. Симов'ян В.С. Банківський контроль в Україні: адміністративно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків 2011. 19 с.
47. Сідак М.В. Порівняльний аналіз правових засад інституту достатності капіталу кредитних інститутів у Європейському Союзі та країнах Східної Європи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 1. С. 198-202.
48. Сова О. Ю. Аналіз сфери вітчизняного споживчого кредитування. *Вчені записки Університету «Крок»*. 2016. №44. С. 61–71
49. Сова О. Ю. Пріоритети капіталізації банківської системи України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 2. С. 343-350.
50. Хоружий Д. Г. Запобігання банківським кризам: досвід Європейського банківського союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. С. 64-70.
51. Шаповал О. А. Управління ризиками банківського споживчого кредитування: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08. Київ, 2017. 261 с

52. Шевцова О.Й. Ринок споживчого кредитування: кон'юнктурний та регуляторний вплив. *Економіка і менеджмент 2021: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*. 2021. С.56-61
53. Шевчук О. Споживче кредитування, сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2008. № 101. С. 58-59
54. Шульга Н. Кредитна стресостійкість банківської системи України. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. № 2. С. 122-136.
55. Щуревич О. І. Система банківського регулювання та нагляду в умовах відкритої економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів. 2017. 250 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

періодизації етапів розвитку банківського кредитування на споживчому ринку

Період	Особливості розвитку банківського споживчого кредитування	Особливості державного регулювання
Перший етап (1992-1998 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> зростання частки «цільових кредитів» за рахунок іпотеки і автокредитів; посилення конкурентної боротьби між банками і небанківськими кредитними установами; стрімке зростання обсягів кредитування фізичних осіб; 	<ul style="list-style-type: none"> відсутність чітких законодавчих норм щодо страхування кредитних операцій; відсутність концептуальної політики регулювання кредитної діяльності банківського та небанківського секторів;
Другий етап (1998-2002 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> зростання доступності кредитів, пом'якшення стандартів кредитування; повільне зростання обсягів і частки проблемних кредитів; зниження процентних ставок за іпотечними і споживчими кредитами; збільшення частки довгострокових кредитів. 	<ul style="list-style-type: none"> безсистемний, нерегульований розвиток ломбардного кредитування та діяльності кредитних спілок;
Третій етап (2002-2006 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> повільне заміщення грошових кредитів картковими продуктами; накопичення ризиків; ріст кредитування на купівлю авто; розширення «лінійки» продуктового ряду кредитування фізичних осіб; 	<ul style="list-style-type: none"> створення державних програм пільгового кредитування населення, шляхом сплати частини основної суми чи відсотків за нею.
Четвертий етап (2006-2008 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> перегляд стратегії кредитування фізичних осіб; гальмування росту кредитування фізичних осіб; вирівнювання процентних ставок за кредитами; падіння росту довгострокового кредитування; згорання іпотечного кредитування; 	<ul style="list-style-type: none"> удосконалення законодавчої бази кредитної діяльності на споживчому ринку, через покращення захисту прав споживачів послуги споживчого кредитування;
П'ятий етап (2008-2014 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> повернення до консервативної стратегії у кредитуванні фізичних осіб; підвищення стандартів кредитування фізичних осіб, посилення вимог до позичальників; повільне відновлення росту кредитування фізичних осіб; гальмування зростання обсягів іпотечного кредитування; 	<ul style="list-style-type: none"> встановлення обмежень на обсяги, валюту та терміни видачі кредитів на споживчі потреби; створення фондів погашення проблемної та безнадійної заборгованості, накопиченої у кризовий та посткризовий період;
Шостий етап (2014-2017 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> підвищення процентних ставок за споживчими кредитами; розвиток інфраструктури кредитного ринку; зростання кількості кредитних бюро; збільшення частки споживчих кредитів. 	<ul style="list-style-type: none"> державне регулювання набуло системнішого характеру; сприяння інтеграції ринку споживчого кредитування у міжнародний фінансовий простір.

